PREDUZETNIŠTVO U ERI 4.0 · PREDAVANJE

5. Preduzetništvo i ekonomski razvoj

6. Globalizacija, digitalizacija i preduzetničko društvo: era 4.0

Prof. dr Saša Petković
Ekonomski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

PREGLED PREDAVANJA

Šta nas danas čeka

5. Preduzetništvo i ekonomski razvoj

- Preduzetništvo, ekonomski rast i razvoj
- Inovacija kao oruđe promjene (Šumpeter)
- Preduzetništvo, MSP i tranzicija u BiH
- Zašto država podržava MSP?

6. Globalizacija, digitalizacija i preduzetničko društvo: era 4.0

- Neizvjesnost XXI vijeka i Covid-19 (studija slučaja)
- Od Solova do Romera: kapital znanja
- Digitalna transformacija i tehnologije ere 4.0
- Preduzetničko društvo: 6 znakova

05

Preduzetništvo i ekonomski razvoj

Petković, 2021,· str. 49–53

Šta je preduzetništvo?

> *Preduzetništvo je proces stvaranja nečeg novog i vrijednog kroz posvećivanje vremena i truda, pretpostavljajući popratne finansijske, fizičke i društvene rizike, i na kraju primanje nagrada u obliku novčanog i ličnog zadovoljstva i nezavisnosti* (Hisrich et al., 2011, str. 8)
>
> **Hisrich et al., 2011, str. 8**

Termin „iskovan“ početkom XX vijeka

Kao aktivnost koju sprovode preduzetnici (Drucker, 1985).

Nema jedinstvene definicije

Brojni autori su pokušali, ali nijedna definicija ne obuhvata pojam u potpunosti.

Inovacija kao oruđe promjene

Preduzetnik nije isto što i inovator, ali uočava tržišne prilike i inovacijama zadovoljava tražnju.

Ekonomski rast ili ekonomski razvoj?

Ekonomski rast

KVANTITATIVNA PROMJENA

- Povećanje realnog autputa ili dohotka (i po glavi stanovnika)
- Više i kvalitetnijih dobara i usluga, tj. viši standard življenja
- „Cilj iznad svih ciljeva“ svake države

Ekonomski razvoj

KVALITATIVNA + KVANTITATIVNA

- Jednostavne ekonomije s niskim prihodima postaju moderne (post)industrijske
- Obuhvata i kvalitativna poboljšanja ekonomije
- Ključno pitanje za nerazvijene zemlje

U oba slučaja, ključni agent promjene je preduzetnik sa svojim inovacijama.

Izvori: Rastoka, 2019; Colander, 1995; McConnell & Brue, 1996; Myint & Krueger, 2016.

Rast nije isto što i prosperitet!!!

RAST

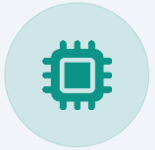
Kvantitativno povećanje proizvodnje, prihoda i aktivnosti.

PROSPERITET

Širi kvalitet života: uključivanje, sigurnost, mogućnosti i društveno povjerenje.

Održiv ekonomski razvoj traži oboje — ali mjeri više od samog obima ekonomije.

Inovacija: mnogo više od nove tehnologije

Nova tehničko-tehnološka rješenja

Novi način korišćenja postojećih resursa

Davanje resursima „ekonomske“ vrijednosti

Vrijednost za korisnike, onako kako je oni percipiraju

Intrapreduzetništvo

Preduzetništvo se prepoznaje i u velikim preduzećima, bankama, bolnicama, univerzitetima, nevladinim organizacijama i javno-privatnim partnerstvima.

Petković, S. (2021). Preduzetništvo i inovacije u digitalnoj eri

Šumpeter: od invencije do inovacije

1

Invencija

Naučno otkriće ili nova ideja, revolucionarna ili inkrementalna

2

Implementacija

Povezivanje invencije s primjenom; to najčešće čini preduzetnik

3

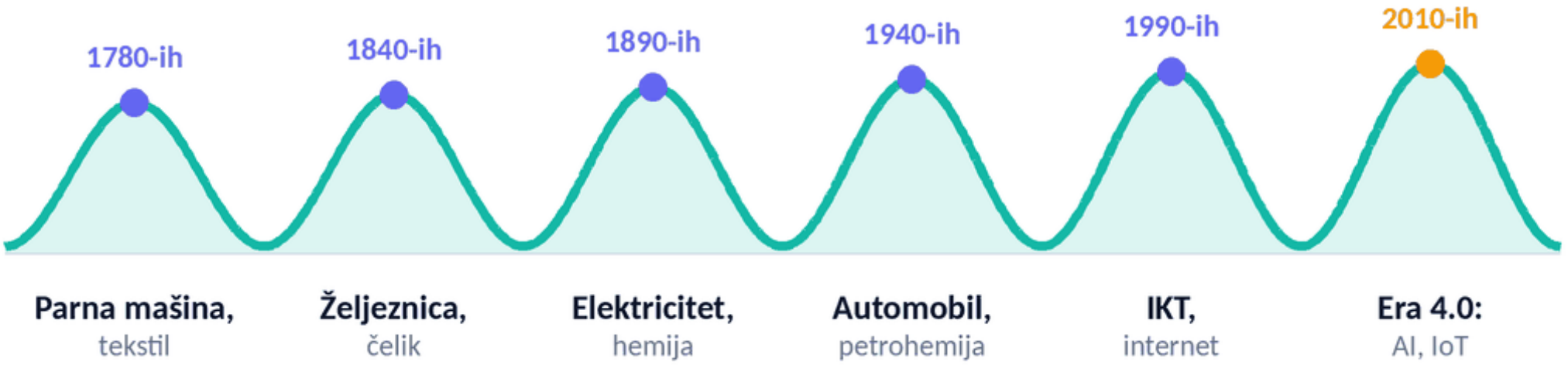
Inovacija

Rješenje koje je našlo put do tržišta i široke primjene

> *Naučna otkrića, bilo da su revolucionarna ili inkrementalne prirode, ne mogu se smatrati inovacijama ako nisu našla svoj put ka tržištu i širokoj primjeni.*

Schumpeter, 1911.

Inovacije pokreću privredne cikluse

Šumpeter, 1911

Teorija privrednog razvoja i inovacija

Kondratjev, 1926

Dugi talasi privredne aktivnosti

Hajek, 1933

Nobelova nagrada; „austrijska teorija privrednih ciklusa“ (Mizes–Hajek)

Ilustracija dugih talasa je orijentaciona (tradicija Kondratjeva i Šumpetera). Izvor teksta: Stojanović, 2009; Hayek, 1933.

Od menadžerske ka preduzetničkoj ekonomiji znanja

JUČE

Menadžerska ekonomija

- Doživotno zaposlenje kod jednog poslodavca
- Mehanizovano ponavljanje u proizvodnim pogonima
- Lojalnost jednom poslodavcu za cijeli život
- Fokus na fizičkom kapitalu

DANAS

Preduzetnička ekonomija

- Ekonomija znanja, imanentna digitalnoj eri
- Poslovi i fabrike se brzo sele na jeftinije lokacije
- Konkurentska prednost: ideje, razumijevanje, inovacije
- Preduzetničko društvo (Audretsch, 2007; Sanders et al., 2020)

„Nije dovoljno samo imati nove ideje. Potrebno je da ih preduzetnici aktuelizuju. Preduzetništvo se pojavilo kao proaktivni odgovor na globalizaciju.“ *(Audretsch, 2007)*

Pozitivni efekti preduzetništva

Kreiranje radnih mjesta

Nova preduzeća i MSP generišu nova radna mjesta.

Ekonomski rast

Akumuliranje kapitala i iniciranje proizvodnje predvode proces rasta.

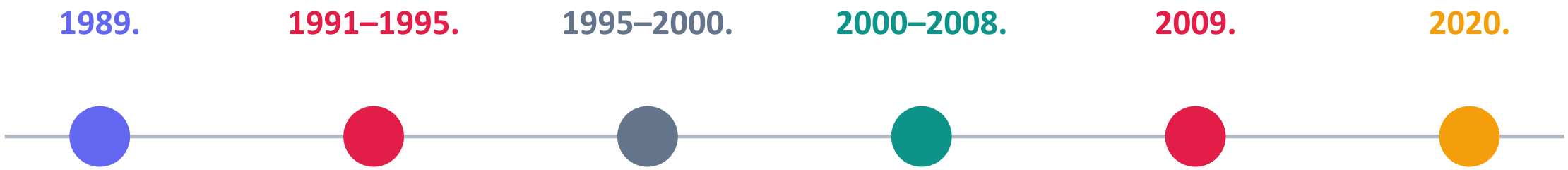
Smanjenje siromaštva

Preduzetnička aktivnost je pokretač rasta i u zemljama u razvoju.

Šta pokazuju istraživanja? Razvijene zemlje koje su ohrabrivale preduzetništvo i MSP sektor imale su veći ekonomski rast, ujednačeniji regionalni razvoj, veću zaposlenost i manje siromaštva.

Izvori: Ahmad & Hoffman, 2007; Acs, 1992; Audretsch & Thurik, 2000; Baptista et al., 2008; Van Praag & Versloot, 2007.

Tranzicija: od 1989. do pandemije

Proces tranzicije u BiH još nije okončan. U njegovom srcu su izgradnja institucija i razvoj preduzetništva i MSP (Hisrich et al., 2016).

Izvori: Aidis & Sauka, 2005; Petković & Tešić, 2013; Prašnikar & Knežević Cvelbar, 2012.

Zašto država podržava MSP? Manjkavosti tržišta

Tržišta nisu savršena

Kupci nisu u potpunosti informisani (engl. market failure)

Male firme trpe posljedice

Viši nivo rizika i nesavršene informacije o poslovanju

Opravdana intervencija

Javno finansiranje u vidu kredita i kapitala

Politike vlade koje pozitivno ili negativno utiču na MSP i preduzetnike:

- Bezbjednost
- Imigracija
- Oporezivanje
- Socijalne politike
- Obrazovanje
- Makroekonomske politike

Vlasnici malih biznisa su značajan dio biračkog tijela, pa vlade moraju voditi računa o njihovim interesima.

Izvor: Storey, 2008, navedeno u Petrović, 2019, str. 87–88.

Preduzetništvo se ne posmatra izolovano

Zašto su MSP važna za zemlje u tranziciji?

- Vrlo su dinamična
- Brzo uče i mijenjaju se
- Povećavaju svoju i ukupnu konkurentnost
- Ubrzavaju proces tranzicije

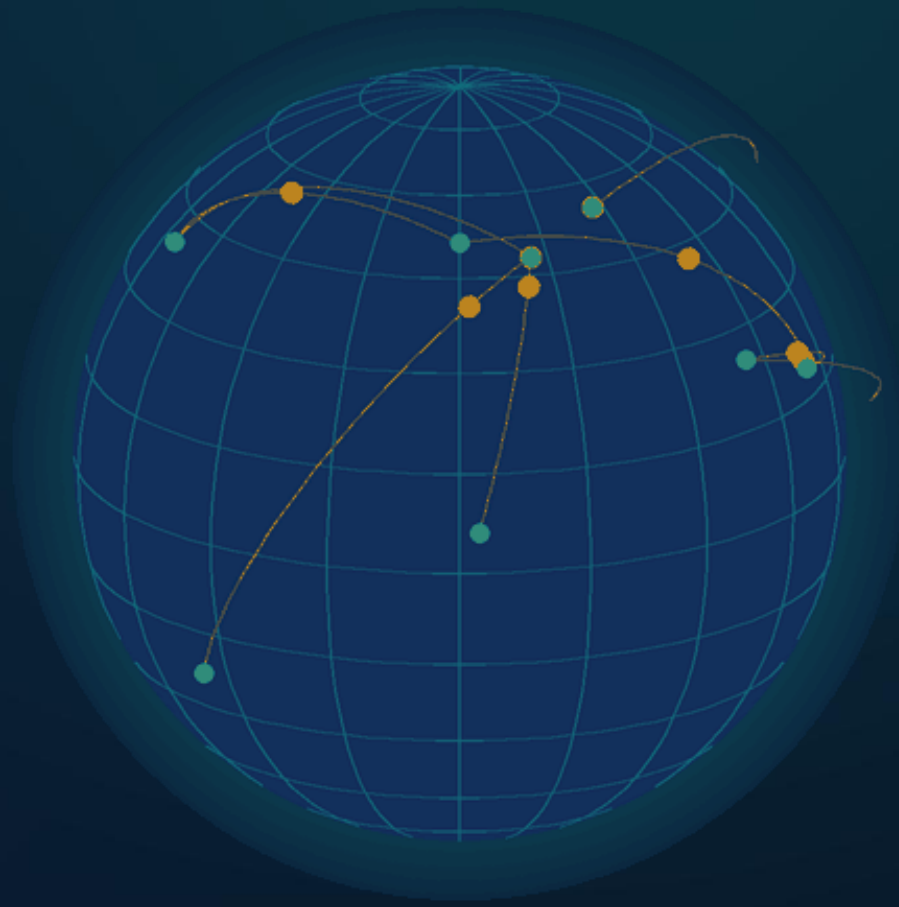
Stefanović & Ivanović-Đukić, 2015

06

Globalizacija, digitalizacija i preduzetničko društvo: era 4.0

Lekcija 6 · str. 53–60

Jedino sigurno u XXI vijeku je da je sve nesigurno

Turbulentno poslovno okruženje

Volatilno i često nepredvidivo

Geopolitičke promjene

Mijenja se i geopolitičko okruženje

Klimatske promjene

Klima na planeti se mijenja

Demografija

Rast populacije u nerazvijenim zemljama, starenje u razvijenim

Ekonomske migracije

Migracije između kontinenata su realnost

Pandemija Covid-19

Usporila logistiku, trgovinu, saobraćaj, turizam, kulturu i sport

Posljedica: stalno preispitivanje i uvođenje inovativnih poslovnih modela

Covid-19: napravila je pustoš, ali i prilike za preduzetnike

Prijetnja

- Značajna pustoš širom svijeta
- Specifični izazovi zbog veličine i dužine trajanja krize
- Teško prilagođavanje novom okruženju

Prilika

- Važne prilike da preduzetnici budu inovativni na tržištu
- Preduzetnici su po prirodi otporni
- Nove potrebe kupaca otvaraju nova tržišta

Kako preduzetnici odgovaraju na neizvjesnost?

Fleksibilnošću

Kroz podršku preduzetničkog ekosistema

Izvor: Ratten, 2020.

Od Solova do Romera: novi izvori ekonomskog rasta

Naftni šokovi 1970-ih, pad Berlinskog zida 1989. i globalna kriza 2008. pokazali su da Solovljev neoklasični model, zasnovan na fizičkim resursima, radu i kapitalu, u digitalnoj eri više ne odgovara stvarnosti (Audretsch, 2009).

Solovljeva ekonomija

Fizički kapital i rad

Romerova ekonomija

Kapital znanja zamjenjuje fizički kapital u središtu

Preduzetnički kapital

Sposobnost regiona da generišu nova preduzeća (Audretsch et al., 2006)

Četiri komponente globalizacije

Trgovina

Investicije

Migracije

Širenje informacija

4.0

Era 4.0 = četvrta industrijska revolucija. Digitalizacija nas je uvela u doba digitalne transformacije, koje primorava kompanije da preispitaju svoje strategije i istraže nove poslovne mogućnosti.

Izvori: IMF, 2000; Rachinger et al., 2019.

Frazu Četvrta industrijska revolucija prvi put je predstavio Klaus Švab (Klaus Schwab), izvršni predsjedavajući Svjetskog ekonomskog foruma, u članku iz 2015. godine koji je objavio Forin Afers (Foreign Affairs), *„Savladavanje četvrte industrijske revolucije. Šta to znači i koji je odgovor”*, što je bila tema godišnjeg sastanka Svjetskog ekonomskog foruma 2016. godine u Davosu, Švajcarska.

Tehnologije ere 4.0: od megatrenda do realnosti

Ove tehnologije više nisu u domenu megatrendova budućnosti; postale su realnost XXI vijeka.

quicktron

Šta je digitalna transformacija?

Digitalna transformacija je proces koji se koristi za restrukturiranje ekonomija, institucija i društva na sistemskom nivou (Unruh & Kiron, 2017)

Društveni mediji

- Mijenjaju način komunikacije kompanija s kupcima
- Mijenjaju pružanje usluga
- Mijenjaju integraciju IT sistema

Veliki podaci

- Relevantni za marketing i upravljanje odnosima s kupcima
- Novi modeli prihoda zasnovani na podacima
- Preventivno održavanje

Izvori: Unruh & Kiron, 2017; Bouwman et al., 2019.

GRAFIKON 1

Kretanje industrija od fizičkog ka digitalnom kontinuumu

Primarno fizički — Pokretači digitalne transformacije — Digitalan

Primarno fizički

- Poljoprivreda
- Proizvodi široke potrošnje
- Industrijski proizvodi
- Rudarstvo i metalska industrija
- Bijela tehnika

Tradicionalan / fizički, u prelazu

- Avio i automobilska industrija
- Industrija naoružanja
- Bankarstvo, elektronika
- Zdravstvo, medicinski uređaji
- Izdavaštvo, obrazovanje, trgovina, telekomunikacije

Digitalan

- Finansijsko tržište
- Industrija igara
- Muzika
- Softver i aplikacije

Izvor: Berman & Bell, 2011, str. 4, citirano u Trkulja, 2020, str. 68.

Lideri digitalne transformacije i inoviranje poslovnog modela

> *Nosioci digitalne transformacije nisu samo Microsoft, Oracle, SAP ili IBM. Primjeri dobre prakse dolaze i od relativno malih kompanija koje revolucionarno inoviraju postojeće biznis vertikale. Lideri digitalne transformacije danas su u praktično svakoj industriji.*
>
> **Trkulja, 2020, str. 68**

Ključna aktivnost preduzetnika

U startapima i u korporacijama: traženje adekvatnog poslovnog modela koji odgovara na potrebe tržišta i stvara vrijednost za sve stejkholdere, prije svega za kupce.

Poslovni model je prezentacija trenutne poslovne logike preduzeća.

Inoviranje poslovnog modela je proces u kojem se osnovni elementi preduzeća i njegova poslovna logika namjerno transformišu radi operativnog i strateškog napretka.

Izvori: Trkulja, 2020; Pucihar et al., 2019, str. 1.

Preduzetništvo: karika koja nedostaje u procesu rasta

Četiri faktora ekonomskog rasta (Audretsch et al., 2006):

Rad | **+ Fizički kapital** | **+ Kapital znanja** | **+ Preduzetnički kapital**

Izvori: Audretsch, 2007; 2009; Audretsch et al., 2006.

Ka preduzetničkom prosvjetiteljstvu

Neke od najvećih svjetskih transformacija dogodile su se kada su umjetnosti pretvorene u nauke.

16. vijek

Naučna revolucija

pokrenula doba prosvjetiteljstva

1910-e

Naučni menadžment

velike kompanije dramatično efikasnije; eksplozija bogatstva

Danas

Preduzetništvo kao nauka

„probijanje inovacionog koda“: preduzetničko prosvjetiteljstvo

Nada da ćemo savladati najhitnije izazove:

Voda **Energija** **Hrana** **Zdravlje** **Sigurnost** **Siromaštvo** **Obrazovanje**

Izvor: Marmer et al., 2011, str. 3.

Preduzetničko društvo u digitalnoj ekonomiji

„Preduzetničko društvo odnosi se na mjesta na kojima se preduzetništvo zasnovano na znanju pojavilo kao pokretačka snaga ekonomskog rasta, stvaranja novih radnih mjesta i konkurentnosti na globalnim tržištima.“ **Audretsch, 2009, str. 253**

Obećanja digitalizacije

- Podsticanje inovacija
- Veća efikasnost i bolje usluge u cijeloj ekonomiji
- Inkluzivniji i održiviji rast
- Poboljšanje ukupnog blagostanja

Izazovi digitalizacije

- Privatnost i sigurnost
- Potrošačka politika i konkurencija
- Radna mjesta i vještine
- Rizik: nejednakost, erozija društvenog tkiva, sporiji rast

Izvori: Audretsch, 2009; OECD, 2017, str. 12.

IZDVOJENO · OJOMO, HARVARD BUSINESS REVIEW, 2016

6 znakova da živite u preduzetničkom društvu

1

Inovacija prethodi regulaciji

Inovatori su korak ispred regulatora, ne obrnuto.

2

Preduzetnici su bogato nagrađeni

Oni su popularni heroji na koje se ljudi ugledaju.

3

Vlada zavisi od inovatora

Na domišljatosti, a ne na prirodnim resursima i rentama.

4

Inovacije se uvlače, ne guraju

Primjer: mobilna telefonija u siromašnim zemljama.

5

Rad postaje modularan

Kratkoročni projektni angažmani: Uber, AirBnB

6

Društvo je prosperitetno

Ili je na jasnom putu ka prosperitetu.

Drucker (1985): „Preduzetništvo… vidi glavni zadatak u društvu u tome da radi nešto drugačije, radije nego da radi bolje ono što se već radi.“

Rast nije isto što i prosperitet

Afrika, 2000-ih

Nigerija, Angola i Ekvatorijalna Gvineja bile su među najbrže rastućim ekonomijama svijeta, ali procenat siromašnih i onih s niskim prihodima jedva se promijenio (PEW).

Rast bez prosperiteta

Azijski tigrovi, 1950-ih i 1960-ih

Podsticali su rast privatnog sektora i njegovali preduzetničke kompanije: Samsung, GIANT Bicycles, LG, Hyundai, Formosa Plastics.

Rast koji vodi prosperitetu

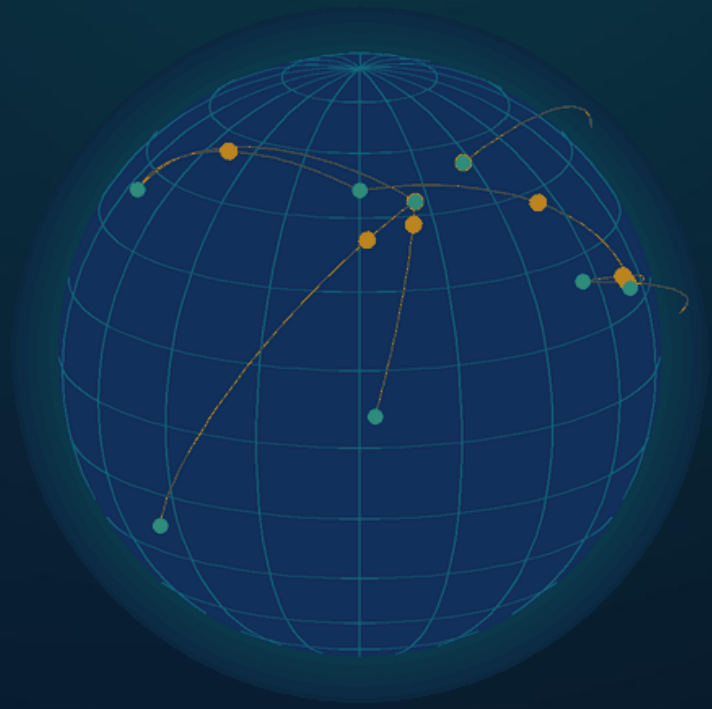
Preduzetničko društvo je prosperitetno društvo, u kojem sve više ljudi može da bira šta će i kada raditi.

Izvor: Ojomo, 2016.

ZAKLJUČAK

Ključne poruke

1. Preduzetnik je ključni agent promjene i za ekonomski rast i za ekonomski razvoj.
2. Inovacija postoji tek kada invencija nađe put do tržišta (Šumpeter).
3. Preduzetništvo i MSP stvaraju radna mjesta, rast i smanjuju siromaštvo; tranzicija u BiH još traje.
4. U eri 4.0 težište se pomjera s fizičkog kapitala na znanje i preduzetnički kapital.
5. Preduzetničko društvo je prosperitetno društvo, ne samo društvo koje raste.

PREDUZETNIŠTVO U ERI 4.0

Hvala na pažnji!

Pitanja i diskusija

Prof. dr Saša Petković
sasa.petkovic@ef.unibl.org